

ՀՀ ԳԱՎԱՐՎԵՍՏԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԸ ԿՈՄԻՏԱՍԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՅԱՑՄԱՆ ՈՒ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ԳՈՐԾՈՒՄ

գտնվող Փարիզի հայոց եկեղեցու նկուղի փոքր մատուռը՝ հարմար առիթով Հայաստան տեղափոխելու նպատակով, ինչն էլ իրականացավ 1936թ. մայիսին: Հայաստանի կոմպոզիտորների միության նախագահ Մուշեղ Աղայանի գլխավորությամբ ստեղծված հանձնաժողովի հովանու ներքո, Կոմիտասի մտերիմ բարեկամ Փանոս Թերլեմեզյանի, երաժշտագետ Ռուբեն Թերլեմեզյանի խոսքերից հետո, Հայկանուշ Դանիելյանի կատարմամբ «Զինար ես»-ի հնչյունների ուղեկցությամբ Կոմիտասի աճյունն ամփոփվում է Երևանի պանթեոնում՝ Ռոմանոս Մելիքյանի գերեզմանի հարևանությամբ, իսկ տարիներ անց պանթեոնն ամփոփող զբոսայգին անվանակոչվելու էր Կոմիտասի անունով:

Կոմիտասը դարակազմիկ երևույթ է, հայ երաժշտական մշակույթի այն բացառիկ երախտավորը, որի մասին գրվել են և շարունակվում են գրվել անմախառն թվով հետազոտություններ, մեմագրություններ, ատենախոսություններ, ժողովածուներ, հոդվածներ, հուշագրություններ, գեղարվեստական ստեղծագործություններ: Այդ աշխատությունների մեծաքանակությունն արդեն պայմանավորել է կոմիտասագիտության սկզբնավորումն ու զարգացումը:

Տարիներ ու տասնամյակներ շարունակ ՀՀ ԳԱՎ արվեստի ինստիտուտը եղել է ու է կոմիտասագիտության կենտրոնը, քանի որ նրա գործունեության կարևորագույն ուղղություններից մեկը կոմիտասագիտությունն է:

Ծանրակշիռ է ՀՀ ԳԱՎ արվեստի ինստիտուտի ներդրումը Կոմիտասի ստեղծագործական ժառանգության հրատարակման և ուսումնասիրության, այլ խոսքով՝ կոմիտասագիտության կայացման ու զարգացման գործում:

Հայաստանի գիտությունների ակադեմիայի նախագահությունը 1945-ի դեկտեմբերի 19-ի N 34 նիստում քննության է առնում երաժշտության պատմության ու

տեսության սեկտորի աշխատանքների վիճակը և հետագա խնդիրները, սեկտորի աշխատանքների բարելավման ուղղությամբ ընդունվում են մի շարք արմատական առաջարկներ: Մասնավորապես՝ առաջարկվում է 1946-ին ստեղծել Կոմիտասի անվան կաբինետ՝ նրա երաժշտական ժառանգությունը խորը ուսումնասիրելու նպատակով, ուժեղացնել ժողովրդական և գուսանական երգերի, պարերի հավաքման, գրանցման և ուսումնասիրման աշխատանքները, հայկական խազերի ուսումնասիրությունը, արխիվային նյութերի ձեռքբերումն ու նրանց լավագույն պահպանումը (քարտազրում, անոտացիա, ծրարում, արտանկարում և այլն):

Երաժշտության պատմության ու տեսության սեկտորի բազայի վրա ստեղծվում է Արվեստների պատմության ու տեսության սեկտորը, որի գործունեության հիմնական ուղղություններից մեկն էլ դառնալու էր կոմիտասագիտությունը:

Կոմիտասագիտության մեջ ՀՀ ԳԱՎ արվեստի ինստիտուտի ներդրումը ընթացել է 4 ուղղությամբ:

1. Կոմիտասի երկերի ժողովածուի ակադեմիական հրատարակությունը

1949 թվականի սեպտեմբերի 26-ին՝ Կոմիտասի ծննդյան 80-ամյակի օրը, Հայկական ԽՍՀ Մինիստրների խորհուրդը որոշում է ընդունում Կոմիտասի երկերի ժողովածուի ակադեմիական հրատարակության մասին, որի իրագործումը հանձնարարվում է ՀԽՍՀ գիտությունների ակադեմիային:

Ակադեմիայի Նախագահությունը 1950թ. հունվարի 25-ի N 4 նիստում որոշում է 1950-ին սկսել Կոմիտասի երկերի ժողովածուի ակադեմիական հրատարակությունը: Խմբագրական հանձնախմբում ընդգրկվում են Ռոբերտ Աթայանը, Մուշեղ Աղայանը, Սամսոն Գասպարյանը, Քրիստափոր Քուշնարյանը, Մաթևոս Մուրադյանը, և 1960-ին Մարտիրոս Սարյանի ֆորագույն լույս է տեսնում Կոմիտասի երկերի ժողովածուի անդրանիկ հատորը:

➤3

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽԱՑՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑԻ ՏԱՐԵԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

1990 թ. մայիսի 20-ին և հունիսի 3-ին Հայաստանում տեղի ունեցան խորհրդարանական ընտրություններ: Խորհրդային շուրջ 70-ամյա տիրապետության շրջանում դրանք մեր երկրում տեղի ունեցած առաջին այլընտրանքային ընտրություններն էին:

Հունիսի 20-ին աշխատանքներն սկսեց ՀԽՍՀ Գերագույն խորհուրդը, որը, ի թիվս այլ հարցերի, ձեռնամուխ եղավ անկախության հռչակագրի ընդունմանը: Մինչ Հռչակագրի վերջնա-

կան տեքստի ընդունումը խորհրդարանը մաս-մաս քննարկում և քվեարկությամբ հավանության էր արժանացնում փաստաթղթի դրույթները: Օգոստոսի 23-ին քվեարկության է դրվում և ամբողջությամբ ընդունվում «Հռչակագիր Հայաստանի անկախության մասին» փաստաթուղթը: Այն հիմնվում էր ՀԽՍՀ Գերագույն խորհրդի և Լեռնային Ղարաբաղի Ազգային խորհրդի 1989 թ. դեկտեմբերի 1-ի «Հայկական ԽՍՀ և Լեռնային Ղարաբաղի վերամիավորման մասին» համատեղ որոշման վրա:

Հռչակագրի համաձայն Հայկական ԽՍՀ-ն վերանվանվեց Հայաստանի Հանրապետություն (կրճատ՝ Հայաստան, ՀՀ): Ամրագրվեցին ժողովրդավարական պետություններին բնորոշ քաղաքացիական իրավունքները, հայտարարվեց խոսքի, մամուլի, ժողովների

ազատության մասին: Սահմանվում էր, որ ինքնիշխան ՀՀ-ի ամբողջ տարածքում գործում են միայն ՀՀ սահմանադրությունը և օրենքները, որոնք գերակա էին լինելու ԽՍՀՄ օրենքների նկատմամբ: Հանրապետությունում ստեղծվելու էին սեփական զինված ուժեր, ներքին զորքեր, պետական և հասարակական անվտանգության մարմիններ: Հռչակագիրը հիմք էր ծառայելու գործող սահմանադրության մեջ փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու, նաև ՀՀ նոր սահմանադրության մշակման համար: Սրանով հիմք դրվեց Հայաստանի անկախացման գործընթացին, որի արդյունքում վերջ տրվեց Հայաստանում կոմունիստական կուսակցության շուրջ 70-ամյա քաղաքական մենատիրությանը:

Անկախության մասին հռչակագրի

ընդունումից հետո Գերագույն խորհուրդը ձեռնամուխ եղավ Հռչակագրի դրույթների կենսագործմանը: Օգոստոսի 24-ին օրենքներ և որոշումներ ընդունվեցին Հայկական ԽՍՀ-ի վերանվանման, պետական դրոշի, ինչպես նաև զինանշանի և պետական օրհներգի մասին: Վերականգնվեցին Հայաստանի առաջին հանրապետության խորհրդանիշները:

Խորհրդային Միության աստիճանական փլուզման պայմաններում 1991 թ. մարտի 1-ին Հայաստանի Հանրապետության Գերագույն խորհուրդը որոշեց չմասնակցել մարտի 17-ին նորացված պայմանագրով անցկացվող ԽՍՀՄ-ի որպես միասնական պետության, պահպանման հարցով հանրաքվեին: Նույն օրը ՀՀ Գերագույն խորհուրդը, հիմնվելով Հայաստանի անկա- ➤2

ԸՇ գիտությունների ազգային ակադեմիան Ամուլսարի ծրագրի վերաբերյալ

Հաշվի առնելով Ամուլսարի ոսկեբեր քվարցիտների հանքավայրի շահագործման ծրագրի նկատմամբ ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիայի դիրքորոշման վերաբերյալ հասարակության և լրատվամիջոցների մեծ հետաքրքրությունը՝ հայտնում ենք ՀՀ շրջակա միջավայրի նախարար Էրիկ Գրիգորյանից ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիան պաշտոնական նամակ ստացել է սույն թվականն սեպտեմբերի 3-ին (N 1/02.1/12286), որով նա խնդրում է հանձնարարել ԳԱԱ Ա. Նալբանդյանի անվան քիմիական ֆիզիկայի ինստիտուտին 1-օրյա ժամկետում տալ կարծիք Ամուլսարի հանքավայրի շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության գնահատման լիարժեքության վերաբերյալ: Մինչդեռ, ՀՀ շրջակա միջավայրի նախարարի հայտարարության համաձայն, նախարարությունը Ամուլսարի ծրագրի գործընթացի վերաբերյալ վերջնական կարծիք պետք է ներկայացնեի սույն թվականի սեպտեմբերի 4-ին: Հայտնում ենք, որ նախանշված ժամկետում հնարավոր չէ տալ լիարժեք գիտական հիմնավորում Ամուլսարի ծրագրին՝ հաշվի առնելով ծրագրի վերաբերյալ փաստաթղթերի մեծ ծավալը և խնդիրների լայն շրջանակները: Միևնույն ժամանակ տեղեկացնում ենք, որ ՀՀ ԳԱԱ Ա. Նալբանդյանի անվան քիմիական ֆիզիկայի ինստիտուտի մասնագետները, ի պատասխան ինստիտուտի տնօրենին ավելի վաղ սույն թվականի օգոստոսի 29-ին ուղարկ-

ված ՀՀ շրջակա միջավայրի նախարարի տեղակալ Իրինա Ղափլանյանի (2/02.1/20160) նամակի, ուղարկել են Ամուլսարի ծրագրի առանձին խնդիրների վերաբերյալ իրենց գիտական ոլորտին առնչվող խնդիրների վերաբերյալ առանձին կարծիքները և եզրակացությունները:

ՀՀ գիտությունների ազգային ակադեմիան պատրաստ է գիտական հիմնավորում տալ Ամուլսարի ծրագրի փաստաթղթերին ողջամիտ ժամկետում:

ՀՀ ԳԱԱ տեղեկատվական-վերլուծական ծառայություն

760 ԱՐԺԵ-ՔԱՎՈՐ ՓԱՍՏԱԹՂԹԵՐ ՎԵՐԱԿԱՆԳՆՎԵԼ ԵՆ ԵՐՈՒՍԱԳՆԵՄՈՒՄ

Երուսաղեմի հայոց պատրիարքարանի Մայր դիվանը սկսել է հանդերձավորել իր վերականգնողական բաժինը: Շարունակաբար ձեռք են բերվում անհրաժեշտ մանլիչներն ու տարբեր տեսակի արդիական սարքավորումներ: Գործընթացը նախաձեռնել և վերահսկում է Երուսաղեմի հայոց պատրիարք Նուրիհան արք. Մանուկյանը, իսկ ղեկավարում է արխիվի տնօրեն Արշակ Բանուչյանը:

Ըստ «Միրոր-Սփեքթեր» շաբաթաթերթում տպագրված լրատվության, զանազան նյութերի, փաստաթղթերի և հրամանագրերի մշակման, փնտհանման և վերականգնման աշխատանքներին մասնակցում են Հայաստանի Մեսրոպ Մաշտոցի անվան մատենադարանի աշխատակիցները՝ ավագ վերականգնողներ Սուսաննա Կիրակոսյանը և Էմմա Սարգիսովան, ինչպես նաև Գայանե Էլիագյանը՝ Մատենադարանի վերականգնողական բաժնի վարիչը: Նրանք արդեն վերականգնել են մոտ 760 արժեքավոր փաստաթղթեր և արխիվային այլ նյութեր, ներառյալ Գրիգոր Շղթայակիի (1715-1749) և Թեոդորոս Վանեցի (1800-1818) պատրիարքների հրովարտականներն ու նամակները, ինչպես նաև Սալահ Էլ-Դիմի չափազանց կարևոր մագաղաթ հրամանագիր-թույլտվությունները:

Նուրիհան պատրիարքը այցելելով նորաբաց բաժին բարձր է գնահատել մասնագետների կատարած աշխատանքը և հույս հայտնել, որ համագործակցությունը պատրիարքարանի և Մատենադարանի միջև կշարունակվի:

Հ. Ծ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽԱՅՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՅԻ ՏԱՐԵԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

➤1 խության հռչակագրի դրույթների ու նպատակների վրա, որոշում կայացրեց 1991 թ. սեպտեմբերի 21-ին Հայաստանի Հանրապետության տարածքում ԽՍՀՄ-ի կազմից դուրս գալու հարցով հանրաքվե անցկացնել:

Լեռնային Ղարաբաղը Հայաստանի Հանրապետությանը միավորելը համարելով ոչ մոտիկ ապագայի խնդիր՝ ՀՀ իշխանություններն Արցախի ղեկավարությանը հորդորեցին Լեռնային Ղարաբաղն անկախ հայտարարել: 1991 թ. սեպտեմբերի 2-ին Լեռնային Ղարաբաղի մարզային և Շահումյանի շրջանային խորհուրդների համատեղ նստաշրջանը հռչակեց Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության անկախությունը՝ Լեռնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզի և նրան կից Շահումյանի շրջանների սահմաններում: Տվյալ իրավիճակում Լեռնային Ղարաբաղի անկախությունը հռչակելն ամենաճիշտ և հեռանկարային որոշումն էր:

Հանրապետության անկախության վերականգնման խնդրում հայությունը միակն էր: Չափազանց բարձր էր նաև քաղաքացիների ոգևորությունն ու սպասումները, ինչն արտահայտվեց հանրաքվեի մասնակցության չափազանց բարձր ցուցանիշով՝ 2.056.758 մարդ կամ քվեարկության իրավունք ունեցող քաղաքացիների 95,05 %-ը: Քվեարկության դրված՝ «Համաձայն եմ, որ Հայաստանի Հանրապետություն-

ըն լինի անկախ ժողովրդավարական պետություն» ԽՍՀՄ-ի կազմից դուրս» հարցին կողմ քվեարկեց ՀՀ քաղաքացիների գերակշիռ մասը՝ 2.042.627 մարդ (քվեարկելու իրավունք ունեցողների 94,39 %-ը): Դեմ քվեարկողների թիվը 10.002 էր, իսկ 4.129 քվեաթերթիկ անվավեր էր ճանաչվել: Հանրաքվեն անցավ առանց միջադեպերի ու խախտումների: ՀՀ Գերագույն խորհրդի սեպտեմբերի 23-ի նիստում պաշտոնապես ազդարարվեց հանրաքվեի արդյունքների մասին, և Գերագույն խորհուրդը, հիմք ընդունելով անցկացված հանրաքվեն, Հայաստանի Հանրապետությունը հռչակեց անկախ պետություն: Սեպտեմբերի 25-ին ՀՀ Գերագույն խորհուրդը հատուկ հայտարարություններով ԽՍՀՄ պետական խորհրդին, ՄԱԿ-ին, տարբեր պետություններին տեղեկացրեց հանրաքվեի արդյունքի և Հայաստանի Հանրապետությունն անկախ պետություն հռչակելու մասին:

Անկախության հանրաքվեին պատրաստվելուն զուգահեռ, խորհրդային մյուս հանրապետությունների նմանությամբ, ՀՀ Գերագույն խորհուրդը որոշեց Հայաստանի Հանրապետությունում հիմնել հանրապետության նախագահի պաշտոն: Հոկտեմբերի 16-ին տեղի ունեցած ՀՀ նախագահի ընտրություններին մասնակցեց 1.518.059 մարդ՝ ընտրական իրավունք ունեցողների 70,4 %-ը:

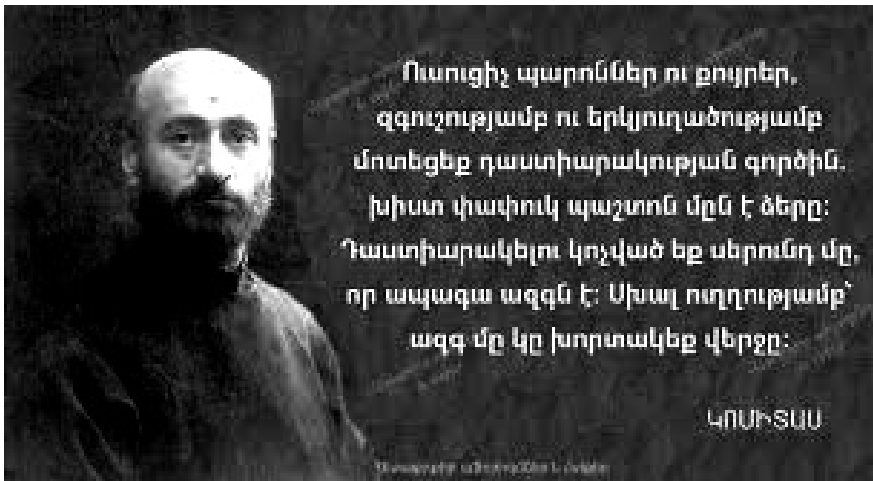
Այսպես ծնունդ առավ Հայաստանի երրորդ հանրապետությունը՝ որպես Հայաստանի առաջին (1918-1920 թթ.) և երկրորդ (խորհրդային) (1920-1991

թթ.) հանրապետությունների ժառանգորդ: Մերօրյա Հայաստանի Հանրապետությունը 1918 թ. մայիսին ստեղծված հայկական անկախ պետականության առանց ընդհատումի շարունակական գոյության իրեղեն ապացույցն է:

Համո ՍՈՒՔԻԱՍՅԱՆ
Պատմական գիտությունների
թեկնածու, դոցենտ

Ու պիտի գա հանուր կյանքի արշալույսը վառ հագած,
Շագափհագար լուսապայծառ հոգիներով ճառագած,
Ու երկնահաս քո բարձունքին, Կրարատի սուրբ լանջին,
Կենսաժպիտ իր շողերը պիտի ժպտան առաջին,
Ու պոետներ, որ չեն պղծել իրենց շուրթերն անեծքով,
Պիտի գովեն քո նոր կյանքը նոր երգերով, նոր խոսքով,
Իմ նո՛ր հայրենիք,
Շզո՛ր հայրենիք...

րային ծրագրում» կարևորվել էր Կոմիտասի գիտական կենսագրության ուսումնասիրությունը:

ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտը իր լուսնան ունի նաև Երևանում Կոմիտասի թանգարանի ստեղծման գործում: Կոմիտասի ծննդյան 140-ամյակի առթիվ գրված «Կոմիտասը և հայ երաժշտական արվեստի զարգացման ուղիները» հոդվածում, որը լույս տեսավ «Պատմաբանսիրական հանդեսի» 2010 թվականի առաջին համարում, հանդես եկա Երևանում Կոմիտասի թանգարան բացելու առաջարկությամբ: «Կոմիտասն այսօր Երևանում չունի թանգարան. նրա իրերը, ձեռագրերը, նաև ռոյալն այսօր ծվարած են Ե. Չարենցի անվան գրականության և

...ԿՈՄԻՏԱՍԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՅԱՑՄԱՆ ՈՒ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ԳՈՐԾՈՒՄ

➤1 Մինչ այդ՝ սեկտորը 1950-ին հրատարակում է Կոմիտասի ազգագրական ժողովածուն:

Ինչպես հայտնի է՝ իրենց հիմնական մասով Կոմիտասի «թղթերը» (այսպես անվանվել է նրա ողջ գրավոր ժառանգությունը), պահված են եղել Պոլսի Պատրիարքարանում: Այդ մասը հետո հանձնվել է Փարիզի Կոմիտասյան խնամատար հանձնաժողովին: Նույն հանձնաժողովը կոմիտասյան մի շարք կարևոր ձեռագրեր ձեռք է բերել նաև առանձին անհատներից և որոշ գործեր տպագրելուց հետո, իր հավաքածն ուղարկել է Երևանի գրականության և արվեստի թանգարան:

Անշուշտ, կոմիտասյան ձեռագրերի Երևան տեղափոխվելու գործում անուրանալի է ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի, իսկ դրանից առաջ՝ Արվեստների պատմության և տեսության սեկտորի, հատկապես նրա վարիչ Ռուբեն Զարյանի և գիտքարտուղար Մաթևոս Մուրադյանի դերը:

Ակադեմիայի նախագահության 1953թ. դեկտեմբերի 23-ի N 23 նիստում Հայաստանի գիտությունների ակադեմիայի Արվեստի պատմության և տեսության սեկտորի վարիչ է հաստատվում Ռուբեն Զարյանը. շուտով նամակագրական կապ է հաստատվում վերջինիս և Մարգարիտ Բաբայանի միջև, ինչի շնորհիվ Փարիզից ստացվում է Կոմիտասի արխիվի նշանակալի մասը, որը գտնվում էր «Կոմիտաս» խնամատար հանձնաժողովի տրամադրության տակ:

Մ. Բաբայանի հետ նամակագրությունը հետագայում շարունակում է Ռոբերտ Աթայանը, և հետագա տասնամյակների ընթացքում ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի երաժշտագետների մի քանի սերունդների ջանքերով հրատարակվեց Կոմիտասի Երկերի ժողովածուն՝ 14 հատորով (1960-2006), որը հրատարակության պատրաստեցին Ռոբերտ Աթայանը և Գևորգ Գյոդակյանը: Առաջին անգամ հրատարակվեց Կոմիտասի ողջ երաժշտական ժառանգությունը, որն ընդգրկում է՝

մեներգերը (հատոր 1, 1960, խմբագրությամբ Ռ. Աթայանի, հատոր 4, 1976, խմբագրությամբ Ռ. Աթայանի, հատոր 5, 1979, խմբագրությամբ Ռ. Աթայանի),

խմբերգերը (հատոր 2, 1965, խմբագրությամբ Ռ. Աթայանի, հատոր 3, 1969, խմբագրությամբ Ռ. Աթայանի, հատոր 4, հատոր 5),

դաշնամուրային ստեղծագործությունները (հատոր 6, 1982, խմբագրությամբ Ռ. Աթայանի),

Պատարագը (հատոր 7, 1997, խմբագրությամբ Ռ. Աթայանի),

հոգևոր ստեղծագործությունները (հատոր 8, 1998, խմբագրությամբ Ռ. Աթայանի, Գ. Գյոդակյանի, Դ. Դեբոյանի),

երաժշտական ազգագրական ժառանգությունը՝ զետեղված 9-14 հատորներում:

Կոմիտասի Երկերի ժողովածուի ակադեմիական հրատարակությունը, հիրավի, ոչ միայն բացառիկ իրադարձություն է հայ ժողովրդի երաժշտական կյանքում, այլև կարևոր ռազմավարական նշանակություն ունեցող համազգային մեծ ու նշանակալի երևույթ:

2. Գիտական ուսումնասիրություններ

Կոմիտասագիտության մեջ կարևոր ներդրում են Գևորգ Գյոդակյանի «Կոմիտաս» (2000), «Комитас» (1969) և «Komitas» (2014) ուսումնասիրությունները,

Ռուբեն Թերլենեզյանի «Կոմիտաս» (1992) և Տաթևիկ Շախկուլյանի «Կոմիտասի ստեղծագործության վաղ շրջանը (1891-1899)» (2014) մենագրությունները, ինչպես նաև Մաթևոս Մուրադյանի, Ռոբերտ Աթայանի, Գևորգ Գյոդակյանի, Կարինե Խուդաբաշյանի, Անահիտ Գրիգորյանի, Աննա Արևշատյանի, Անահիտ Բաղդասարյանի, Աննա Սատրյանի, Տաթևիկ Շախկուլյանի և այլոց գիտական հոդվածներն ու զեկուցումները: Ի դեպ՝ երիտասարդ հետազոտող Տ.Շախկուլյանի հոդվածաշարը 2011-ին արժանացավ ՀՀ ԳԱԱ «Լավագույն գիտական աշխատանք» մրցանակաբաշխության առաջին մրցանակին՝ «Արվեստ, լեզու և գրականություն» անվանակարգում:

3. «Կոմիտասական»

ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտն իրականացրել է Կոմիտասի ժառանգության առանձին հարցերին նվիրված գիտական ուսումնասիրությունների հրապարակումը «Կոմիտասական» ժողովածուի երկու հատորներում (1969, 1981):

1969 թվականին՝ Կոմիտասի ծննդյան 100-ամյա հոբելյանի շրջանակներում, ՀԽՍՀ ԳԱ արվեստի ինստիտուտի գիտական խորհրդի որոշմամբ Հայկական ՍՍՀ ԳԱ հրատարակչությունը լույս է ընծայում Կոմիտասականի առաջին հատորը, որի խմբագիրն էր Ռոբերտ Աթայանը: Խմբագրական կոլեգիայի կազմում ընդգրկվել էին Ռոբերտ Աթայանը (գլխավոր խմբագիր), Գևորգ Գյոդակյանը, Նիկողոս Թահմիզյանը, Լևոն Հախվերդյանը և Մաթևոս Մուրադյանը:

«Կոմիտասի բազմաբեղուն ժառանգությունն իր բոլոր հատվածներով՝ երաժշտական ազգագրություն, ստեղծագործություն, գիտական հետազոտություններ, կատարողական արվեստ, նրա կյանքն ու հասարակական-լուսավորչական գործունեությունը, գիտապատմական և տեսական հսկայական հետաքրքրություն ունեն,- կարդում ենք հատորի՝ «Ինստիտուտի կողմից» առաջաբանում,- Հայ մեծ երաժշտագետի Երկերի ժողովածուի արդեն սկսված հրատարակության հետ մեկտեղ, ԳԱ արվեստի ինստիտուտը ձեռնարկում և այս հատորով սկիզբ է դնում նրա ժառանգության առանձին հարցերին նվիրված գիտական ուսումնասիրությունների հրապարակման: «Կոմիտասականի» Ա հատորը, որ լույս է տեսնում Կոմիտասի ծննդյան հարյուրամյակի հոբելյանի առթիվ, ընդգրկում է նրա երաժշտական ու գիտական աշխատանքների, ստեղծագործական ոճի և ստեղծագործությունների մեկնաբանության գերազանցապես տեսական ուսումնասիրություններ և հուշեր: Նման հատորներ, նյութերի և հեղինակների ավելի լայն ընդգրկումով, պարբերաբար կհրատարակվեն նաև ապագայում»:

1981-ին ՀՍՍՀ ԳԱ արվեստի ինստիտուտի գիտական խորհրդի որոշմամբ հրատարակվեց «Կոմիտասականի» երկրորդ հատորը, որտեղ ընդգրկված հոդվածներն ու ուսումնասիրությունները նվիրված էին Կոմիտասի կյանքի, գործունեության և ստեղծագործական հարցերին, ինչպես նաև Կոմիտասի ձեռագիր ժառանգության հրապարակումներ՝ «Ամուշ» օպերայից և 1893 թ. հոգևոր երգերի ժողովածուից:

4. Կոմիտասի գիտական կենսագրությունը

Դեռևս 1973-ին «Արվեստի ինստիտուտի գիտահետազոտական աշխատանքների քսանամյա հեռանկա-

արվեստի թանգարանում, մինչդեռ վաղուց է հասունացել Կոմիտասի առանձին թանգարան ունենալու անհրաժեշտությունը, թանգարան, որը կդառնա կոմիտասագիտության զարգացման խոշորագույն կենտրոնը և կծավալի կոմիտասյան ավանդույթներին ու պատգամներին արժանի բազմակողմանի գործունեություն»: Անցավ մի քանի տարի, և 2015-ի հունվարի 29-ին, Երևանում իր դռները բացեց Կոմիտասի թանգարան-ինստիտուտը:

Ինչպես տեսնում եք՝ ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտում Կոմիտասի ժառանգության ուսումնասիրությունը հորելյանից հորելյանի չի իրականացվում: Այն մեր մշտական հետաքրքրությունների կենտրոնում է: Եվ այդուամենայնիվ՝ այս հոբելյանական տարում կոմիտասագիտական միջոցառումները մեր ինստիտուտի գիտական գործունեության առանցքն են կազմում, որին ձեռնամուխ են եղել գիտական անձնակազմի ներկայացուցիչներից շատերը:

Կոմիտասի 150-ամյա հոբելյանի կապակցությամբ ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտը նախատեսում է հետևյալ միջոցառումները՝

1. Հոբելյանին ընդառաջ՝ ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի գիտական խորհրդի որոշմամբ լույս կտեսնի «Կոմիտասական» ժողովածուի 3-րդ հատորը, որը կիրառարակվի ՀՀ ԳԱԱ հայագիտական ուսումնասիրությունները ֆինանսավորող համահայկական հիմնադրամի աջակցությամբ և կշարունակի «Կոմիտասական»-ի՝ 1981 թվականին կտրված թելը:

2. ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի գիտական խորհրդի որոշմամբ լույս կտեսնի ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի տնօրեն, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր Արարատ Աղասյանի «Կոմիտասը հայ կերպարվեստում» եռալեզու (հայերեն, ռուսերեն և անգլերեն) պատկերագիրքը, որը նույնպես կիրառարակվի ՀՀ ԳԱԱ հայագիտական ուսումնասիրությունները ֆինանսավորող համահայկական հիմնադրամի աջակցությամբ:

3. 2019 թ. սեպտեմբերի 20-22-ը Մոսկվայում ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտը Հայ Առաքելական Ուղղափառ Սուրբ Եկեղեցու Ռուսաստանի և Նոր Նախիջևանի թեմի հայագիտական կենտրոնի հետ համատեղ կգումարի գիտական կոնֆերանս՝ նվիրված Կոմիտասի ծննդյան 150-ամյա հոբելյանին, որին ակտիվորեն կմասնակցեն թե՛ մեր ինստիտուտի, և թե՛ համրապետության մյուս առաջատար մասնագետները:

4. Արվեստի ինստիտուտի հոբելյանական միջոցառումների եզրափակիչ ակորդը կդառնա «ԿՈՄԻՏԱՍ – 150» գիտական մատաղաքանը, որը ՀՀ ԿԳՆ գիտության պետական կոմիտեի ֆինանսավորմամբ կգումարվի 2019թ. հոկտեմբերին:

Ասեմ նաև, որ հոբելյանական տարվա ընթացքում ինստիտուտի աշխատակիցների հետաքրքիր հոդվածները կտպագրվեն ՀՀ ԳԱԱ գիտական ու գիտահանրամատչելի պարբերականներում՝ «Բանբեր հայագիտության», «Պատմաբանսիրական հանդես», «Գիտության աշխարհում», ինչպես նաև ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի նորաստեղծ՝ «Արվեստագիտական հանդեսում»:

Աննա ԱՍՍՐՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի տնօրենի տեղակալ, արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր

Տասնամյակներ շարունակ բան. գիտ. դոկտոր Անուշավան Ջաքարյանը հարյուրավոր հոդվածներով և շուրջ երկու տասնյակ մենագրություններով իր ներդրումն է ունեցել հայ մշակույթի ու գրականության պատմության մեջ: Նրա գիտական հետազոտություններում առանձնահատուկ տեղ են գրավում հայ-ռուս գրական բազմաբնույթ առնչությունները: Գրականագետի սևեռում ուշադրության կենտրոնում հիմնականում եղել են XX դարասկզբի, այսինքն՝ հայ ժողովրդի պատմության ամենաողբերգական շրջանի հայ իրականությունը, ազգային-մշակութային կյանքը, որի կենտրոնում իր անօրինակ ազգային, գրական ու հասարակական գործունեությամբ կանգնած է Ամենայն հայոց բանաստեղծը՝ Դավիթ Պարանյանը: Այս շրջանն ուսումնասիրող ոչ մի հետազոտող չի կարող դարասկզբի գրական, պատմագիտական, մշակութաբանական որևէ խնդիր արծարծելիս կամ լուսաբանելիս չըջանցել Թումանյանի վիթխարի դերը, առավել ևս երբ խոսքը վերաբերում է հայ-ռուս պատմամշակութային փոխհարաբերություններին, Դավիթյան հարցին ու Դավթի ցեղասպանության հիմնախնդիրներին: Դեռևս բար, նրանցից յուրաքանչյուրն այս կամ այն չափով, կամ թե ակամա իր խոսքն է ասում թումանյանագիտության ոլորտում: Սակայն Ա. Ջաքարյանի մոտքն այդ ասպարեզ պատահական բնույթ չի կրում: Այն պայմանավորված է ոչ միայն գրականագետի հետաքրքրության շրջանակով, այլև մեծ բանաստեղծի կյանքի ու գործունեության ուսումնասիրության ոլորտին անկեղծ նվիրված: Հավաստումն ընթերցողի սեղանին դրված նրա «Ռուս գրողները և Դավիթանեն Թումանյանը» աշխատությունն է, որը հեղինակային հրատարակություն է՝ նվիրված Դավիթանեն Թումանյանի 150-ամյա հոբելյանին: Փաղտմիջ չէ, որ խորհրդային տարիներին, մասնավորապես Թումանյանի 100-ամյակի շրջանակում, Թումանյանի մասին գրված և ոչ մի աշխատություն սեղանին չէր մնում և հրատարակվում էր միմիայն պետական միջոցներով: Այսօր՝ Դավթանյանի Դանդաղությունն անկասկածաբար պայ-

Հուհանես ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԻ ծննդյան 150-ամյակի առթիվ

մաններում գիտական, այդ թվում՝ թումանյանագիտական աշխատությունների հրատարակությունները՝ նույնիսկ ազգային այսպիսի մեծ հոբելյանի օրերին, կապված են մեծ դժվարությունների հետ՝ պետական աջակցության գրեթե բացակայության պատճառով: Օգնության են հասնում որոշ հիմնադրամներ, հատկապես Դավթանյանի Դանդաղությունն գիտության վաստակավոր գործիչ, ակադեմիկոս Յուրի Սուվարյանի ջանքերով լույս աշխարհ են գալիս օտարալեզու հայագիտական աշխատություններ: Իհարկե, երբեմն էլ աջակցության ձեռք են մեկնում որոշ հրատարակչություն-

նախապատմությանը, առանձնացնում և կարևորում է հայ-ռուս գրական աղբյուրներին և այդ համատեքստում Թումանյանի գործունեությանը նվիրված բանաստեղծի դստեր՝ Նվարդ Թումանյանի «Դավիթանեն Թումանյանը և ռուս գրականությունը» արժեքավոր աշխատությունը:

Թումանյանի «Ախթամար» լեգենդի և «Համերգ» բանաստեղծության ռուսերեն առաջին թարգմանիչ Կ. Բալմոնտի՝ Թիֆլիս կատարած այցելությունների, դասախոսությունների և Թումանյանի հետ հանդիպումների մասին է մենագրության առաջին «Կ. Բալմոնտ. «Քեզ երկար կյանք, լույս

րառված են Կուլեբյակինի կյանքի, նրա և բանաստեղծի որդու՝ Վանի վերջին պարետ Արտավազդի մտերմության, զենեարալի և Թումանյանի հանդիպումների մասին ուշագրավ տեղեկություններ:

Առաջին անգամ չէ, որ անվանի գրականագետն անդրադառնում է Արևմտյան Դաստանում և Անդրկովկասում Ս. Գորոդեցկու գործունեությանը: Խնդրո առարկա աշխատության մեջ առանձնացվում է միայն Ս. Գորոդեցկու և Թումանյանի մեծ բարեկամության պատմությունը, որը ներկայացվում է «Ս. Գորոդեցկի. Ջեր անունը գաղափար է...» բաժնում: Ընդգծելով երկու բանաստեղծների

ԹՈՒՄ ԳՐՈՂՆԵՐԸ ԵՎ ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԸ

ներ, անհատ հովանավորներ: Այնուամենայնիվ, բազմաթիվ հեղինակներ ստիպված են լինում իրենք իրենց սուղ միջոցներով ասպարեզ հանել իրենց աշխատությունները: Այս իմաստով նպաստավոր և որոշակի առումով պարտադրող հանգամանք էր ազգային մեծագույն բանաստեղծի 150-ամյակը՝ համազգային մեծ հոբելյանը: Եվ ահա ոլորտում գործող գրականագետներից յուրաքանչյուրը ծագում է իր ներդրումն ունեցավ այդ մեծ հոբելյանին: Դեռևս այս մղումով թումանյանագիտության նվիրյալները, մասնավորապես բան. գիտ. դոկտորներ Սադրա Ջանիդյանը, Իրմա Սաֆրազբեկյանը, պատմ. գիտ. թեկնածու Համո Սուքիասյանը, բանաստեղծի թոռնուհիներից Սուրմա Թումանյանը (նաև տողերի հեղինակը խմբ.) և այլք հանդես են գալիս հեղինակային հրատարակություններով՝ Թումանյանի հոբելյանը նշանավորելով արժանի աշխատություններով ու հրապարակումներով: Այս հրատարակությունների շարքում է Ա. Ջաքարյանի «Ռուս գրողները և Դավիթանեն Թումանյանը» աշխատությունը, որը հրատարակության է երաշխավորել ԴՅ ԳԱՄ Մ. Աբեղյանի անվան գրականության ինստիտուտի գիտական խորհուրդը:

Մենագրությունն ընդգրկում է XX դարի 10-ական թվականներին Թիֆլիսի գրական կյանքի մի շարք հետաքրքիր դրվագներ: Կովկասի մշակութային կենտրոնում՝ Թիֆլիսում, հայ և ռուս գրական-մշակութային նշանավոր իրադարձությունների համատեքստում ներկայացվում են ռուս նշանավոր մտավորականների ու գրողների՝ Կոնստանտին Բալմոնտի, Վալերի Բրյուսովի, Ալեքսանդր Կուլեբյակինի, Սերգեյ Գորոդեցկու, Բորիս Լազարևսկու և Ամենայն հայոց բանաստեղծի գրական առնչությունները, հանդիպումներն ու մարդկային, բարեկամական ջերմ հարաբերությունները:

Աշխատությունը բացող «Երկու խոսք»-ում հեղինակը, անդրադառնալով հարցի

Թումանյան» բաժինը: Վերագրի ընտրությունը պատահական չէ: Լինելով հայ պոետին ծնված Բալմոնտի բանաստեղծության մի տողը՝ այն ընդգծում է ռուս բանաստեղծի հիացմունքը Թումանյանի ոչ միայն ստեղծագործության, այլև մարդկային կերպարի հանդեպ: Ուշագրավ է, որ թեև Թումանյանը «խոսքի վիրտուոզ» Բալմոնտին տաղանդավոր բանաստեղծ չի համարել, այնուամենայնիվ, ռուս պոետի համար նա եղել է «Արևելյան բանաստեղծների մեջ ամենին ինքնատիպը և ամենին գունագեղը» (էջ 13):

Ուսումնասիրության հաջորդ՝ «Վ. Բրյուսով. Թումանյանը «ռուսական օրիենտալիզմի» համոզված կողմնակից էր...», մասում հեղինակը շեշտադրում է հայ և ռուս բանաստեղծների՝ Բրյուսովի և Թումանյանի բարեկամության ամոռնալի էջերը, Թումանյանի պոետիկայի տրված բրյուսովյան բարձր գնահատականի գրապատմական նշանակությունը: Աշխատանքի այս հատվածում հեղինակն անդրադառնում է թե՛ Բրյուսովի հայտնի դասախոսություններին, թե՛ երկու բանաստեղծների հանդիպումներին ու գրական գրույցներին, սակայն գրականագետն առանձնակի ուշադրության է արժանացնում այն, ինչ արտահայտված էր վերագրում: Ա. Ջաքարյանը գրում է. «Իր ողջ գործունեության ընթացքում Թումանյանը հայ ժողովրդի գոյությունը պատկերացրել է Ռուսաստանի հովանու տակ՝ խաղաղ զարգացման և ազգային ինքնորոշման իրավունքի առկայության պայմաններում» (էջ 21): Եվ նույն համատեքստում էլ մեջքերում է Բրյուսովի խոսքը Թումանյանի մասին առթիվ գրված հոդվածից. «Թումանյանը «ռուսական օրիենտալիզմի» համոզված կողմնակից էր» (էջ 33):

Գեներալ, բանաստեղծ Ա. Կուլեբյակինի և Թումանյանի համատեղ թե՛ ազգային, թե՛ գրական գործունեությունը լուսաբանվում է «Ա. Կուլեբյակին. «Ներշնչվիր. մարդկանց պետք է Թումանյան» բաժնում: Այստեղ նե-

միջև եղած հոգևոր կապը՝ հետազոտողը կանգ է առնում Թումանյանի և Գորոդեցկու փոխհարաբերություններում հայ բանաստեղծի ռուսական կողմնորոշման խնդրի վրա:

Ընթերցելով աշխատության՝ «Բ. Լազարևսկի. «...Սերը մերձավորի հանդեպ ֆիկցիայից կդառնա իրականություն...» հատվածը՝ մեկ անգամ ևս համոզվում են, թե որքան ուշադիր է եղել Թումանյանը այլազգի այն բոլոր մտավորականների, մասնավորապես գրողների նկատմամբ, ովքեր թեկուզ շատ կարճ ժամանակով այցելել են Թիֆլիս, այլևայլ թեմաներով դասախոսություններ կարդացել և իբրև կանոն հյուրընկալվել բանաստեղծի տանը: Նրանց թվում է եղել արձակագիր Բորիս Լազարևսկին:

Աշխատության մեջ քննության առնված Թումանյանի մասին ռուս գրողների տված բարձր գնահատականների, նրան ծնված ռուս պոետների՝ Բալմոնտի, Բրյուսովի, Գորոդեցկու, Կուլեբյակինի բանաստեղծությունների, տարբեր առիթներով Թումանյանին ուղղված ընծայագրերի շնորհիվ հառնում է մեծ լուռեցու մարդկային կերպարը և այն անսահման սերն ու հիացումը, որ տաժել են ռուս գրողները նրա ու նաև Դաստանի նկատմամբ, քանի որ առաջինը հենց նրանց ստեղծագործություններում ու բնորոշումներում Թումանյանը նույնացավ Դաստանի հետ, հենց նրանք աշխարհին ներկայացրին Թումանյանին իբրև մեր հայրենիքի խորհրդանշան: Այս ամենը Ա. Ջաքարյանը ներկայացնում է փաստական ամուր հիմքի վրա, հանգամանք, որը հեղինակի երկար տարիների գիտական պրպտումների արդյունքն է, հայ և ռուս գրողների եղարվեստական երկերի, էպիստոլյար ժանրերի, արխիվային նյութերի և գիտական գրականության հետազոտության արդյունք:

Սուսաննա ԴՈՎԱՆՆԻՍՅԱՆ
Բանասիրական գիտությունների դոկտոր

ԸՇ ԳԱԱ գիտակրթական միջազգային կենտրոնը և ԸՇ ԳԱԱ Էկոլոգանոոսֆերային հետազոտությունների կենտրոնը՝ բնապահպանական կրթության առաջնագծում

Արդեն մոտ մեկ տարի է, ինչ ԴՅ ԳԱԱ գիտակրթական միջազգային կենտրոնի (ԳԿՄԿ) բնապահպանության և բնօգտագործման ամբիոնը և ԴՅ ԳԱԱ Էկոլոգանոոսֆերային հետազոտությունների կենտրոնը համատեղ իրականացնում են «Շրջակա միջավայրի պաշտպանություն (բնապահպանություն) կրթական ծրագրերի արդիականացում Դավթանյանի և Վրաստանի համար» էրազմուս+ կարողությունների զարգացման ծրագիրը: Ծրագրի ընդհանուր նպատակն է շրջակա միջավայրի պաշտպանության (բնապահպանության) ոլորտում բարելավել կրթական ծրագրերի որակը Դավթանյանում և Վրաստանում, ապահովել առարկայական ծրագրերի բազմակողմանի արդիականացումը: Ծրագիրը կարևորում է հետքուհական կրթության և գիտահետազոտական գործունեության սերտ կա-

պը՝ շրջանավարտներին զինելով նորագույն գիտելիքներով և գործնական հմտություններով:

Բնապահպանական կրթությունը կտրուկ արդիականացնելու նպատակով ծրագրի շրջանակներում ստեղծվում է միջհամալսարանական կրթական և գիտահետազոտական եզակի լաբորատորիա ԴՅ ԳԱԱ Էկոլոգանոոսֆերային հետազոտությունների կենտրոնի լաբորատորիայի վրա, որտեղ կիրականացվեն ուսանողական նախագծեր և արտաքին շահառուների հետ համագործակցային տարբեր նախագծեր: Ավելի՛ն՝ լաբորատորիան զինվում է ժամանակակից լաբորատորային ենթակառուցվածքներով և հնարավորություն է տալիս իրականացնելու տարբեր նախագծեր համալսարանների և արտաքին շահառուների միջև: Արդեն իսկ կնքվել է միկրոանալիզի համակար-

գով ռաստրային էլեկտրոնային մանրադիտակի (ՌԷՄ) մատակարարման պայմանագիրը, որի ձեռքբերումը հնարավորություն կընձեռի իրականացնել նորարարական գործառնություն՝ օպտիկական արտապատկերումից դեպի ՌԷՄ արտապատկերում և ՌԷՄ դիտման ընթացքում վերականգնված կենդանի 3D պատկերների ցուցադրում: Ուսումնական այցեր են կատարվել գործընկեր եվրոպական համալսարաններ՝ Տուշայի համալսարան (Իտալիա), Լիսաբոնի տեխնիկական համալսարան (Պորտուգալիա), Մարտին Լյուբերի համալսարանի երկրաբանական գիտությունների և աշխարհագրության ինստիտուտ (Գերմանիա), որտեղ ուսումնասիրվել են համապատասխան առարկայական ծրագրերը և նկարագրերը, գիտության և կրթության մերձեցման հաջողված փորձը, ինչպես նաև հետազո-

տահեն կրթության իրականացման մոդելները և կառուցակարգերը: Միջազգային ուսումնասիրության հիման վրա ԳԿՄԿ բնապահպանության և բնօգտագործման ամբիոնի պրոֆեսորադասախոսական կազմը կատարել է դասավանդվող և դասավանդվելիք դասընթացների համեմատական վերլուծություն՝ տվյալ դասընթացները եվրոպական լավագույն փորձին առավելագույնս մոտեցնելու միտումով: Ծրագրի շրջանակներում կատարվել է բնապահպանական կրթության SWOT վերլուծություն, որի նպատակն է վերհանել Դավթանյանում բնապահպանական կրթության պահանջարկը, բացել, արտաքին շահեկիցներին, բնապահպանական կրթության առավելությունները և թերությունները: Դասընթացները մշակվելու և արդիականացվելու են թե՛ հայերեն, թե՛ անգլերեն լեզուներով և դասավանդվելու են արդեն իսկ 2019-2020 ուսումնական տարում՝ նպաստելով բնապահպանական կրթության միջազգայնացմանը և ինտեգրմանը բարձրագույն եվրոպական կրթական տարածք:

ՄԵԾԱՐՈՒՄ

Պրոֆեսոր Նորայր Բեյլերյանի հոբելյանը

Ս.թ. հուլիսի 15-ին մարդաշատ էր ՀՀ ԳԱԱ օրգանական և դեղագործական քիմիայի գիտակենսատեխնոլոգիական կենտրոնի դահլիճը. առիթը քիմիական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Ն. Բեյլերյանի ծննդյան 90-ամյակն էր: Գործընկերները և աշակերտները հավաքվել էին շնորհավորելու տաղանդավոր գիտնականին ծննդյան 90-ամյակի կապակցությամբ: Միջոցառումը կազմակերպել էր Հայկական քիմիական ընկերությունը: Ընդ որում վերջին տարիներին ընկերությունը պարբերաբար անդրադառնում է ակադեմիկոս-գիտնականների գործունեությանը:

Բացման խոսքում Հայկական քիմիական ընկերության նախագահ ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Ա. Մանթաշյանը պրոֆեսոր Ն. Բեյլերյանին բնութագրեց որպես գիտությանը նվիրված անձնավորություն, ով էական հետք է թողել մեր հանրապետությունում քիմիական գիտության զարգացման գործընթացում՝ գրեթե կես դար իր գիտամանկավարժական գործունեությամբ նպաստել է երիտասարդ սերնդի կրթման և գիտության մեջ իրենց առաջին քայլերը կատարողներ իրիտասարդ մասնագետների առաջընթացին: Հաջորդիվ ելույթ ունեցողները (բ.գ.դ., պրոֆեսոր, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ Գ. Դանագուլյանը, տ.գ.դ., պրոֆեսոր Ն. Կնյազյանը, բ.գ.դ., պրոֆեսոր Ժ. Առուստամյանը, բ.գ.դ., պրոֆեսոր Օ. Քամալյանը, բ.գ.թ. Ֆ. Կարապետյանը, Ա. Սահակյանը) բարձր գնահատեցին Ն. Բեյլերյանի գիտամանկավարժական աշխատանքը, նրա մարդկային կերպարը և ցանկացած առողջություն, երկար տարիների կյանք և բեղմնավոր գրիչ ու միտք:

Պրոֆեսոր Ն. Բեյլերյանի կենսագրությանը և գիտամանկավարժական գործունեությանը ավելի համաձայնալից անդրադարձավ բ.գ.դ., պրոֆեսոր Ռ. Հարությունյանը:

Ն. Բեյլերյանը ծնվել է 1929 թ. հուլիսի 14-ին Կահիրեում՝ մտավորականի ընտանիքում: 1947 թ.-ին ավարտել է Գալուստյան ազգային վարժարանը և ընտանիքով տեղափոխվել Մայր Հայրենիք ու բնակություն հաստատել Երևանում: 1948 թ.-ին ընդունվել է ԵՊՀ քիմիայի ֆակուլտետը և 1953 զերագանցությամբ ավարտելով, աշխատանքի է ընդունվել ֆիզիկական և կոլորիդների քիմիայի ամբիոնում՝ պրոֆեսոր Հ. Չալտիկյանի ղեկավարությամբ: 1969 թ.-ին պաշտպանել է թեկնածուական, իսկ 1974 թ.-ին՝ դոկտորական ատենախոսություններ, որոնք ծանրակշիռ և լուրջ խոսք էին պերօբսիդների, ամինների և ռադիկալային ռեակցիաների քիմիաների բնագավառներում: 1976 թ.-ից մինչև 2000 թ. եղել է ֆիզիկական և կոլորիդների քիմիայի ամբիոնի վարիչը և ամբիոնին կից պրոբլեմային լաբորատորիայի գիտական ղեկավարը: 2001 թ.-ին նրան շնորհվել է «ամբիոնի պատվավոր վարիչ» կոչումը: 2000-2005 թթ. եղել է պրոբլեմային լաբորատորիայի գիտական ղեկավար, իսկ 2008-2011 թթ.՝ գիտական թեմայի ղեկավար: 2011 թ.-ին 82-ամյա վաստակաշատ պրոֆեսոր Ն. Բեյլերյանը ազատվել է ԵՊՀ-ից:

Իր կեսդարյա գիտական գործունեության ընթացքում պրոֆեսոր Ն. Բեյլերյանի ղեկավարությամբ 52 անձ պաշտպանել է թեկնածուական, իսկ 6 անձ՝ դոկտորական ատենախոսություններ, հանրապետական և միջազգային գիտական համաժողովներում տպագրվել են 700-ից ավելի աշխատություններ: Սրանք սոսկ թվեր չեն, այլ նրա գիտական վաստակի արտահայտություններն են:

Պրոֆեսոր Բեյլերյանը եղել է ակտիվ քաղաքացի և իր ելույթներում ու հատկապես տարբեր թերթերում և համաժողովներում տպագրված հոդվածներում, արձագանքել է, ինչպես ասում են, օրվա խնդիրներին: Վերջին հոդվածը (երևի թե այն վերջինը չի լինելու) «Նորից ու նորից մեր մայրենիի անադարտության պահպանման մասին» վերնագրով լույս է տեսել «Հասկ» հանդեսում 2019 թ.-ին (հունվար-փետրվար):

Միջոցառման վերջում տեղի ունեցավ պրոֆեսոր Նորայր Բեյլերյանի կենսագրությանը, գիտական ու հասարակական գործունեությանը նվիրված «Հետադարձ հայացք 90-ամյա շննից» գրքի (հեղինակ՝ պրոֆեսոր Ռ. Հարությունյան) շնորհանդեսը:

Ռ. ՀԱՐՈՒՅՈՒՆՅԱՆ

Քիմիական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Հուլիսի 4-5-ին Ղազախստանի մայրաքաղաք Նուրսուլթանում տեղի ունեցավ Եվրասիական Միության մայրաքաղաքների գրողների, գրականագետների առաջին միջազգային ֆորումը, որին Հայաստանից հրավիրված էր ՀԳՄ անդամ, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ Ալեխտա Դուլխանյանը: Նրա զեկուցումը կոչվում էր «Արդի հայ գրականության հիմնական միտումները և համընդհանուր գրականությունը»: Գիտաժողովին մասնակցում էին 20 երկրների գրողներ և գրականագետներ, թարգմանիչներ: Նրանք եկել էին Ռուսաստանի Դաշնությունից, Ուկրաինայից, Իսպանիայից, Եգիպտոսից, Հնդկաստանից, Արաբական Միացյալ Էմիրություններից, Թուրքիայից, Իսրայելից, Մոնղոլիայից և այլ երկրներից: Ֆորումի մասնակիցներին ողջունեցին Նուրսուլթանի քաղաքապետը, Ղազախստանի սպորտի, երիտասարդության և մշակույթի նախարարը: Նշանավոր ղազախ գրող Օլժաս Մուլեյմանովն իր ողջույնի խոսքում նշեց. «Առանց գրականության չկա տնտեսություն, քաղաքականություն և մշակույթ»: Ֆորումի մասնակիցները եղան Եվրասիական համալսարանում, Խորհրդային Միության բուհադատված պաշտոնյաների կանանց «Ալժիր» ձամբարում, որտեղ տառապել են նաև շատ հայուհիներ: Ֆորումի մասնակիցները այցելեցին նաև մշակութային այլ վայրեր: Ներկայացնում ենք Ալեխտա Դուլխանյանի զեկուցման հայերեն տարբերակը:

ԱՐԴԻ ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՄԻՏՈՒՄՆԵՐԸ ԵՎ ՀԱՄԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ

Գրականության դերը համայն մարդկության կյանքում գիտակցվել է դեռ հնագույն ժամանակներից: Հենց դրա համար էլ, երբ դեռ չկար գրավոր գրականությունը, ստեղծվեցին առասպելները և էպոսները: Բոլոր ժողովուրդներն ունեն իրենց էպոսները. դրանք ամեն մի ժողովրդի իղծերի ու ցանկությունների խտացումն են: Այդպիսիք են Հոմերոսի «Իլիական» ու «Ոդիսականը», Ֆիրդուսու «Շահ-Նամեն», իսպանացիների «Սիդը», միդե-լանդացիների «Տիլ Ուլենշպիգելը», ռուսական բիլինաները, հայկական «Սասունցի Դավիթը», ղազախական «Аушадияр»-ը: Վերջինս ղազախական հնագույն էպոսն է, և գլխավոր հերոսը՝ Аушадиярը վաստակել էր արդար առաջնորդի համբավ, ու ղազախական տոները սկսվում էին նրան փառավորող երգերով:

Թարգմանությունների կարևորությունը իմ նախնիները զգացել են դեռևս V դարում՝ հայոց այբուբենի (405 թ.) ստեղծումից հետո: Մեր մտավորականները հենց V դարում հայ ազգին ծանոթացրին համաշխարհային գրականությանն ու գիտությանը: Եվ կատարեցին թարգմանություններ հին հունարենից, ասորերենից, պարսկերենից, եբրայերենից: Այդ թարգմանությունների մի մասը իրենց բնագրային լեզուներով կորել են, և այսօր գիտական աշխարհին հայտնի են միայն հին հայերենով: Այդ գործերից են Փիլոն Ալեքսանդրացու երկերի մեծ մասը, Եվսեբիոս Կեսարացու պատմագիտական մեծ արժեք ունեցող «Ժամանակագրությունը», Հերմես Եռամեծի մի քանի գործերը և այլն:

Նուրսուլթանի գրողների միության հրավերին ինձ հուզեց, որովհետև հենց այս տարի ապրիլին Հայաստանի գրողների միության նախագահը՝ Էդվարդ Միլիտոնյանը, կազմակերպել էր հայ դասական բանաստեղծների ղազախերենով լույս տեսած անթոլոգիայի շնորհանդեսը: Հայ քնարերգությունն այնտեղ ներկայացված է Գրիգոր Նարեկացուց (X դար) մինչև Պարույր Սևակ (XX դար): Ցավոք չեմ տիրապետում ղազախերենին, որպեսզի կարողանայի ամբողջովին նախաբանները, սակայն հաճույքով կարողացի անթոլոգիայի ռուսերեն վերջաբանները, որոնք գրել էին պոետներ Բաուրիժան Բաբա-ժանովին, Բաուրիժան Կուրմանկուլովը, գրականագետ Բեկարիս Բեգիմբայևը: Կուրմանկուլովը գրում է. «XIX դարում երևան եկավ բանաստեղծ-

ների մի մեծ խումբ, որը հասցրեց հայ պոեզիան նոր բարձունքի: Դրանք էին՝ Հովհաննես Թումանյանը, Դանիել Վարուժանը, Վահան Տերյանը, Եղիշե Չալենցը: Նրանք իրենց ստեղծագործական ուղին սկսել էին XIX դարում, սակայն բանաստեղծական արվեստի բարձունքին հասան քսաներորդում և հիշեցնում են մեր մեծ բանաստեղծներ և գրողներ Իլյաս ժամնուգուրովին, Սակեն Սեյիուլինին, Բեիմբեք Մայլինին, որոնց ստեղծագործական որոնումները, ճակատագրերը ցավալիորեն նման էին ու համահունչ:

Ալմաթիում ղազախերենով տպագրվել է Էդվարդ Միլիտոնյանի «Воздушный дом» մանկական հիանալի ժողովածուն, որը ԱՊՀ երկրների «Գրքարվեստ» մրցանակաբաշխության ժամանակ ստացել է երկրորդ մրցանակ:

Հայ գրողները թարգմանվում են աշխարհի շատ լեզուներով՝ իհարկե Եվրասիական Միության գրականության մեջ ամենից մեծ տեղ զբաղեցնում են ռուսերեն թարգմանությունները: Ռուս գրականության մասնագետ, պրոֆեսոր Միխայիլ Ամիրխանյանը արդեն 14 անգամ կազմակերպել է (2009-2018) միջազգային գիտաժողովներ, որոնք կոչվում են «Русские классики: русская и национальные литературы» (Ռուս դասականները՝ ռուս և ազգային գրականությունները): Այդ գիտաժողովների նյութերը լույս են տեսել առանձին գրքերով: Այս տարի աշնանը նման գիտաժողով կնվիրվի Աննա Ախմատովային: Այդ գիտաժողովներից ինձի ժամանակ ես հանդես եմ եկել զեկուցումներով: Գիտաժողովները նվիրված են եղել Ն. Գոգոլին, Ա. Չեխովին, Լ. Տոլստոյին, Յու. Լերմոնտովին, Ա. Պուշկինին, Մ. Սալտիկով-Շչեդրինին, Վ. Կարամզինին, Մ. Բուլգակովին, Ա. Սոլժենիցինին և ուրիշների: Գիտաժողովներին մասնակցել են Եվրասիական Միության երկրների գրականագետները, այդ թվում նաև Ղազախստանից: Հայաստանում Մերքիայի պատվո հյուպատոս Բաբկեն Սիմոնյանը, որը փայլուն տիրապետում է սերբերենին, արդեն երկար տարիներ սերբական գրականությունը թարգմանում է հայերեն և հայկականը՝ սերբերեն: Նա այդ հարցում հետևողորձ է մեր մեծերի՝ Ավետիք Իսահակյանի ու Հովհաննես Թումանյանի:

Շատերն են թարգմանում ժամանակակից հայ գրողներին տարբեր լեզուներով: Ժամանա-

Սյունիան Պապիկյանի գիրքը միջազգային ցուցահանդեսում

2019 թվականի հուլիսի 17-23-ը Հոնկոնգում տեղի ունեցավ գրքի միջազգային ցուցահանդես, որին մասնակցում էին աշխարհի տարբեր երկրներ: Հայկական էներգետիկական ակադեմիայի հիմնադիր նախագահ, բազմաթիվ ակադեմիաների իսկական անդամ, գրող, խմբագիր, հասարակական գործիչ Սյունիան Պապիկյանի «Հայաստանի էներգետիկայի պատմությունը» չորս հատորանոց մենագրության ռուսերեն և անգլերեն լեզուներով անոտացիաները ներկայացվեց այդ հեղինակավոր գրքի միջազգային ցուցահանդեսի ժամանակ և մեծ արձաքանք ունեցավ: Այն տպագրվել է «HONG KONG BOOK FAIR 2019» հեղինակավոր կատալոգում: Ուրախալի է, որ Հայաստանը ունեցավ էներգետիկայի պատմության չորս հատորյակ, և այն ներկայացվում է միջազգային բարձր մակարդակով:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՎ ԱՐՑԱՄԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԳԱԶԱՄԱՏԱԿԱՐԱՐՄԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹՅՈՒՆԸ

Հայաստանի և Արցախի համարապետությունների գազամատակարարման հարցերը կարելի էր նշանակություն ունեն տնտեսության հետագա զարգացման համար: Էներգետիկայի բնագավառի անվանի գիտնական, Հայկական էներգետիկական ակադեմիայի հիմնադիր նախագահ, տեխնիկական գիտությունների թեկնածու, հասարակական գործիչ Սյունիան Պապիկյանը վերջերս որպես գիտական աշխատանք ավանդադրել է «Հայաստանի գազամատակարարման պատմությունը» մենագրությունը:

մասին:

Ներկայացնում ենք որոշ հատվածներ այդ մենագրությունից:

Անցած տարիների ընթացքում գազամատակարարման խնդիրները ունեցել են բազմաթիվ դժվարություններ պայմանավորված 90-ականների շրջափակումների, պատերազմական իրավիճակի և այլ հարցերի հետ: Այդ ժամանակահատվածում բնական գազը

տրվում էր բնակչությանը ընդհատումներով: Հայաստանը չունենալով սեփական վառելիքաէներգետիկ ռեսուրսներ, այն ներմուծել է դրսից՝ հաղթահարելով բազմաթիվ դժվարություններ և խուրձեր: Այս աշխատանքում փորձ ենք անում զննատել մեր անցած ուղին և նշել ձեռքբերումները: Գազամատակարարման բնագավառում հիմնականում աշխատում են մեր հանրապետության ուսումնական հաստատություններն ավարտած մասնագետները: Ներկայումս Հայաստանի մի շարք բնակավայրերում բնակչությունը դեռևս բնական գազից չի օգտվում: Ամիրաթեշտ է մտածել այս մասին և լուծել այս խնդիրը, - գրում է հեղինակը:

Աշխատությունը հեղինակի երկար տարիների հետևողական գիտական աշխատանքի արդյունքն է: Այն մեծ ներդրում է գիտության այս բնագավառում: Առաջիկայում աշխատանքն ավելի ընդգրկում և բարեփոխված տարբերակով կներկայացվի հանրությանը: Ուրախալի է, որ ունենք այսպիսի հրաշալի աշխատանք:

ԱՐԴԻ ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ...

➤5 կակից տաղանդավոր արձակագիր Նորայր Աղալյանի գրքերը թարգմանվել են եվրոպական լեզուներով: Նա իր գրքերի շնորհանդեսներին մասնակցել է Սլովենիայում և Գերմանիայում:

Տաղանդավոր դրամատուրգ Կարինե Խողիկյանի (Հայաստանի գրողների միության «Գրական թերթի» գլխավոր խմբագիր) պիեսները տարբեր լեզուներով ոչ հայկական թատրոններում բեմադրվել են Լոս Անջելեսում, Ռուսիայում, Ֆրանսիայում, Տաշիկստանում, Ռուսիայում, Մոլդովայում, Լատվիայում, Վրաստանում, Իրանում, Ռուսաստանի Պերմ, Չայկովսկ, Սամարա, Ուլյանովսկ, Պետերբուրգ, Մոսկվա քաղաքներում: Սա նշանակում է, որ հայ դրամատուրգը իր պիեսներում բարձրացնում է համամարդկային խնդիրներ, որոնք հուզում են տարբեր լեզուներ ու կրոններ ունեցող մարդկանց:

Որոշ հայ թարգմանիչներ մախրմտում են պարբերաբար թարգմանել մույն տաղանդավոր գրողի հերթական վեպը: Լիա Իվանյանը, օրինակ, թարգմանել է ռուս տաղանդավոր գրող Յուրի Պոլյակովի բազմաթիվ վեպերը, որոնք ջերմորեն ընդունվել են հայ ընթերցողների կողմից:

Ժամանակակից հայ գրողներից Գուրգեն Խանջյանը իր «Տուր ձեռքդ պատու» վեպում գործողությունները ծավալում է Եվրասիական երկրների տարածքում, և վեպի հերոսները հայեր չեն: Գլխավոր հերոսուհին էսկիմոսուհի էյյան է, որի կերպարն անմոռաց է: Հեղինակի այդ վեպն արժանացել է Հայաստանի Հանրապետության պետական մրցանակի:

Շատ տաղանդավոր գրողներ կան աշխարհում, որոնք ստեղծագործում են իրենց ազգային լեզուներով: Հիմա՝ քսանմեկերորդ դարում, երբ տեխնոլոգիական առաջընթացն ավելի է մոտեցրել աշխարհի տարբեր ազգերին, հանկարծ գիտակցում են, թե Հին Կտակարանի «Ժողովուրդի» իմաստությունը չի հնացել, և այսօր էլ կարևոր է մեր հանձարեղ Գրիգոր Նարեկացու երազանքը՝ մարդուն տեսնել բոլոր մեղքերից մաքրված և չարիքից հեռու, ու այդ երազանքը բոլոր ազգերի համար է:

Նման համաժողովները մերձեցնում են տարբեր ազգերին, հնարավորություն ստեղծում սովորել մեկը մյուսից, հետևել կատարյալին և միասնական զնալ մարդկային ընդհանուր մտավոր ժառանգության կերտմանը:

Ահա այս առումով Ղազարյանի Նուրսուլթան մայրաքաղաքի գրողների համաժողովը իրականացնում է գրական ու պատմական մեծ առաքելություն:

Որպես Հայաստանի գրողների միության անդամ հավաստիացնում են, որ դարավոր ավանդույթներ ունեցող հայ գրականությունը այսօր պահպանում է իր մեծ հետաքրքրությունը դեպի բոլոր ազգերի գրականությունները՝ համամարդկային գրական երևույթներին մշտապես հաղորդակից լինելու իր տևական մղումով:

Great-Granddaughter Wants to Give Diana Aparcar Her Due

By Alin K. Gregorian
Mirror Spectator Staff

SAN FRANCISCO — For many of us, delving into history is interesting, but when that history involves a family member, it is that much more intimate as well as intimidating. Mimi Malayan, the great-granddaughter of Diana Aparcar, has made a film about her famous relative, which she hopes will restore her rightful place in history as a faithful servant of the Armenian people as well as a trailblazing diplomat. Malayan's documentary, "The Stateless Diplomat: Diana Aparcar's Life," brings attention to the countless selfless gestures of Aparcar during her fascinating lifetime which coincided with many historic events, including the Armenian Genocide, World War I, the Bolshevik revolution in Russia and the creation of an independent Armenia. Connecting with her great-grandmother's legacy humbled Malayan. The filmmaker said she had not realized the full range of her great-grandmother's efforts to help refugees of the Armenian Genocide.

see APCAR, page 14

ԱՐԳԱՐԻ ԾՈՒՆՈՒՇԻՆ ԱՐԺԱՆԻՆ Է ՄԱՏՈՒՑՈՒՄ ՆՐԱՆ

«Ազգ»-ի մայիսի 17-ի համարում տեղեկացրել էինք, որ Ուոթերթաունի հայկական թանգարանում տեղի է ունեցել Յոկոհամայուն (Ճապոնիա) բախտակիցներ դարձած երկու հայուհիների՝ դիվանագետ Դայանա Արգարի (1859-1937) և Նկարչուհի Պերճուհի Քալիյանի (1914-2014) անցած ուղու մասին պատմող ցուցահանդեսի բացումը:

Այժմ «Միրոր-Սփեքթեյթը» շաբաթաթերթը տեղեկացնում է, որ Դայանա (Գայանե) Արգարի ծոռնուհին՝ Միմի Մալայանը վավերագրական ֆիլմ է պատրաստել իր հեղինակավոր ազգականուհու մասին՝ իույս ունենալով իր ծառայությունների համար արժանին մատուցել նրան:

«The Stateless Diplomat: Diana Aparcar's Life» (Պետականագուրկ դիվանագետը: Դայանա Արգարի կյանքը) ֆիլմը համդիսատեսին է ներկայացնում հավանաբար առաջին կին դիվանագետի անցած ուսանելի ճակատագիրը, օգտագործելով ճապոնական ոճի գծանկարներ՝ գրիչով ու թանաքով արված թվային դիզայներ Լու Կեյի կողմից: Միմիի խոստովանությանը դժվար է եղել ամբողջական ներկայացնել նրա մարդասիրական կերպարը, բավականաչափ նյութերի բացակայության պատճառով: Բարեբախտաբար Արգարը կանոնավոր մամակագրություն է պահպանել Ստանֆորդ համալսարանի հիմնադիր-նախագահ Դեյվիդ Սթար Ջորդանի հետ: Նամակները պահպանվել են Ստանֆորդի արխիվներում: Դրանցից բացի, որոշ փաստաթղթեր գտնվել են նաև Ամերիկյան կարմիր խաչի և ՄԱԿ-ի ժնուր գործող գրասենյակներում:

Ըստ Ալին Գրիգորյանի («Միրորի» խմբագիր) ֆիլմն սկսվում է մոր այրիացած Դայանի այն դրվագով, երբ մի կողմից ծնունդ է տալիս իր վեցերորդ զավակին, իսկ մյուս կողմից պարտատերերը կահույքն են տանում իր տնից: Այս ամենին զուգարած նա պարտավոր էր վերանգնել իր ամուսնու անհաջող բիզնեսը, որպեսզի կարողանար ապահովել ընտանիքի գոյատևումը: Հոգսերը բազմազան էին, հաշվի առնելով նաև այն հանգամանքը, որ նա չէր կարող անտարբեր մնալ Ադամայի ջարդերի հետևանքով անտեր մնացած հայ ընտանիքների ճակատագրի նկատմամբ:

Ֆիլմում, բացի փաստաթղթերից ու մամակներից, կան հարցազրույցներ որոշ դիվանագետների և պատմաբանների հետ, ինչպես, օրինակ, Առլինգտոնի (Մասաչուսեթս) Հայկական մշակութային հիմնադրամից դոկտ. Արա Ղազարյանի, Ճապոնիայում Հայաստանի դեսպան Հրանդ Պողոսյանի և պրոֆ. Քիթ Ուոտենպայի հետ: Ճապոնիայի Տոհոկու համալսարանում դասավանդող Մելինե Մեարոսյանը մեծապես նպաստել է ֆիլմի պատրաստմանը: Մելինեն թեզ է պաշտպանել Արգարի մասին և շուտով գիրք կհրատարակի ճապոներենով:

Միմի Մալայանը ծնվել է Սան Ֆրանցիսկոյում, բայց հոր աշխատանքի պատճառով (հայրը եղել է ՀԷԿ-եր նախագծող), հասակ է առել Ճանապարհորդելով տարբեր երկրներում՝ Հոլանդիայում, Ֆրանսիայում, Գերմանիայում, ասիական և հարավամերիկյան երկրներում: Հաճախել է Ջորջ Վաշինգտոն համալսարանը Մախբան ամուսնանալը, հետո ապրել Չիկագոյում, Դետրոյթում, Ատլանտիկ Սիթիում և Ատլանտայում: 1983-ից դարձյալ Սան Ֆրանցիսկոյում է ապրում: Մասնագիտությամբ ճարտարապետ է: 2012-ին որոշել է, որ լավագույն ձևը Արգարի մասին պատմելու վավերագրական ֆիլմ պատրաստելն է: Նրան այդ հարցում օգնել է ֆիլմարտադրիչ **Արթուր Մուրադյանը**:

Ֆիլմը, ըստ հողվածագրի, անցյալ նույնքերին ցուցադրվել է Տորոնտոյի նշան կինոփառատոնի ընթացքում, ինչպես նաև այս տարվա ապրիլի 24-ին Սան Ֆրանցիսկոյի հանրային գրադարանում: Առաջիկա ցուցադրումը կայանալու է Փենսիլվանիայի «Նյու Հոփ» կինոփառատոնի օրերին: Կանադայում կայացած ցուցադրմանը ֆիլմը երկու մրցանակի է արժանացել՝ մեկը համդիսատեսի ընտրության և մյուսը՝ պատվարժան հիշատակման համար:

Յ. Ծ.

ԼԵՎՈՆ ԱՆ ԵՎ ԿԻԼԻԿԻԱՅԻ ԹԱԳԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

«Ութ հարյուր տարի առաջ վախճանվեց հայոց պատմության և մշակույթի բնագավառներում անջնջելի հետք թողած (այլ պետությունների հետ հարաբերությունների զարգացման առումով) Կիլիկիայի թագավոր Լևոն Ա-ն, որ երրորդ խաչակրաց արշավանքի ժամանակ

ցուցաբերած աջակցության համար թագ էր ստացել Ֆրիդրիխի հաջորդից՝ գերմանացի կայսր Յենրի Դ-ից: Նա թագադրվել էր 1199-ի հունվարի 6-ին Տարսուսի Մայր տաճարում՝ Ռուբինյան, Յերուսալմի տոհմերի և խաչակրաց ազնվականների ներկայությամբ: Գերմանական Յալլե

քաղաքը մայիսի 17-ին և 18-ին նշեց այս տարելիցը մի շարք համդիսություններով, որոնց մաս էր կազմում նաև Գերմանիայի և Յայաստանի միջև մշակութային համաձայնության ստորագրման 20-ամյակը: Նախ բացվեց ցուցահանդես Մորից-բուրգ պետական թանգարանում, որը շարունակվելու է բաց մնալ մինչև հուլիսի 29-ը, և հաջորդ օրը կազմակերպվեց միջազգային գիտական խորհրդակցություն Մարտին Լութեր համալսարանում», «Միորո-Սիեքթեյթ» շաբաթաթերթում տեղեկացնում է Մուրիել Միրաք-Վայսբախը:

Խորհրդակցությանը մասնակցել են ականավոր գիտնականներ Յայաստանից, Միացյալ Նահանգներից և Ֆրանսիայից: Ողջույնի խոսքերով հանդես են եկել Լեոպոլդինայի գիտությունների ազգային ակադեմիայի փոխնախագահ պրոֆ. Գունար Բերգը, Արևելյան ուսումնասիրությունների ինստիտուտի պրոֆ. Կոնստանտին Զոնդը և Յայաստանի դեսպան Աշոտ Սմբատյանը: Ուղերձ է հղել նաև Սեծի Տանն Կիլիկիայի կաթողիկոս Արամ Ա-ն:

ԹԵՀԼԵՐՅԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԻՏԱԼԱԿԱՆ ԲԵՄՈՒՄ

Հուլիսի 5-ին Իտալիայի Սան Ջիմինիանո քաղաքի «Փակ այգու թատերախումբը» Պեկորի հրապարակում ներկայացրել է «Դատապարտյալը մեղավոր չէ» ներկայացումը՝ ազատորեն ներշնչված Սողոմոն Թեհլերյանի դատավարությունից: Թատերախաղը գրել է Տուչո Գուլիչարդինին, բեմադրել է ինքը՝ կնոջ՝ Պատրիցիա դե Բարիի հետ միասին: Դերերը կատարել են վետերան դերասան Բոբ Մարկեզեն (Պաոլո Մոնեմտինոյի «Իլ դիվո» ֆիլմի գլխավոր դերակատարը) և երիտասարդ դերասան Սեբաստիանո Ջերոնիմոն, ներկայացման մեջ հնչում են Ամենայնի Պապի և Իգոր Պոլաքի ձայները, օգտագործված է նաև Անդրեա Մոնտանյանի կազմած տեսաշարը:

Տուչո Գուլիչարդինին ծնվել է 1966-ին, տնօրինում է Սան Ջիմինիանոյի «Փակ այգու թատերախումբը», որոշ կապեր ունի հայ թատերական գործիչների հետ:

ԳԻՏԱԿԱՆ ՀՈՐԻԶՈՆՆԵՐ

Իլոն Մասքի ավտոմեքենան առաջին պտույտն է կատարել Արեգակի շուրջը.

Space X ընկերության հիմնադիր Իլոն Մասքի անձնական հավաքածուից Tesla Roadster ավտոմեքենան՝ ղեկին սկաֆանդր հագած Starman մանիկենը, որը տիեզերք էր դուրս բերվել 2018 թվականի փետրվարին, առաջին պտույտն է կատարել Արեգակի շուրջը:

Ինչպես հայտնել է Space.com պորտալը, հաշվարկների համաձայն, մեքենան, որի ղեկի առջև մանեկեն է, Արեգակի շուրջը լրիվ պտույտը կատարում և 557 օրվա ընթացքում: Այն արդեն հաղթահարել է 1,2 մլրդ կիլոմետր տարածություն: Մեկնարկի ժամանակ մեքենայի սրահում հնչել է Դեվիդ Բուրիի Life on Mars երգի ձայնագրությունը: Եթե Tesla-ի ուժակուտակիչը դեռ աշխատում է, ապա այդ ձայնագրությունը կրկնվել է ավելի քան 150 հազար անգամ:

Վկայակոչելով ուղեծրի՝ ամցյալ տարի անցկացված հաշվարկները՝ Space.com-ը նշել է, որ ղեկի առջև նստած մանեկենով ավտոմեքենան դեռ շատ պտույտներ կկատարի Արեգակի շուրջը, սակայն ի վերջո՝ մոտավորապես 1 մլն տարի անց, կմտնի կամ Վեներայի, կամ Երկրի մթնոլորտ և կդադարի գոյություն ունենալ: Շանսերը, որ նա Երկիր կվերադառնա, կազմում են 6 տոկոս, իսկ Վեներայի մթնոլորտ մտնելու հավանականությունը գնահատվում է 2,5 տոկոս, հաղորդել է SUSA-ը:

Արհեստական ուղեղն առաջին անգամ մտածել է

Սան Դիեգոյի Կալիֆոռնիայի համալսարանի գիտնականները ներդրման հետևանքով են արձանագրել իրենց կողմից արհեստականորեն աճեցված ուղեղում: Այդ մասին, ինչպես տեղեկանում ենք ասված է Stem Cell գիտական հոդվածում:

Հետազոտողների խոսքով՝ արհեստական ուղեղի համաժամ իմպուլսները նման են եղել վաղաժին երեխաների էլետրաէնցեֆալոգրամին:

Մարդու արհեստական օրգանն ստեղծվել է չափափա մարդու ցողունային բջիջներից: Գիտնականները կարողացել են դրանց հարկադրել վերածվելու գլխուղեղի կեղեկ ոչ մեծ հատվածի:

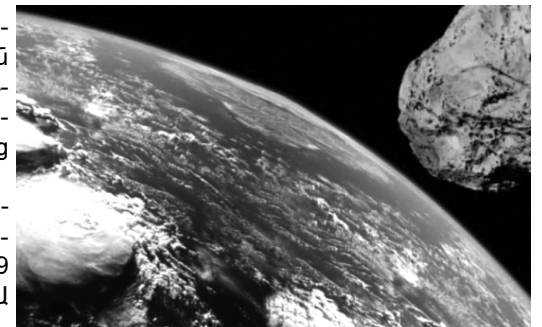
Դեպի Երկիր են սուրում միանգամից երկու մեծ աստղակերպեր

Սեպտեմբերի 14-ին միանգամից երկու մեծ աստղակերպեր կմոտենան Երկրին: Այդ մասին, հայտնել է NASA-ն:

Աստղակերպերից մեկի՝ 2000QW7-ի տրամագիծը կազմում է 290-ից մինչև 650 մետր, ինչը բարձր է Օստանկինոյի հեռուստաաշտարակից (540 մետր):

ԱՄՆ-ի գործակալության տվյալներով՝ այն մոլորակին կմոտենա 5,3 միլիոն կիլոմետր հեռավորությամբ: Նույն օրը մոտավորապես նույն հեռավորությամբ Երկրին կմոտենա 2010CO1 աստղակերպը, որի տրամագիծը 120-ից մինչև 260 մետր է:

Ավելի վաղ տեղեկացվել է, որ օգոստոսի 28-ին մեկ միլիոն կիլոմետր հեռավորությամբ Երկրին կմոտենա 2019 OU1 աստղակերպը, հաղորդել է ՌԻԱ Նովոստին:

Բրիտանացի գիտնականներն ստեղծել են Նոր տիպի համակարգչային հիշողություն՝ գերցածր էներգասպառմամբ

Լանքասթերի համալսարանի գիտնականներն ստեղծել ու պատենտավորել են համապիտանի համակարգչային հիշողություն, որն աշխատում է քվանտային մեխանիկայի սկզբունքներով և օժտված է ռեկորդային ցածր մակարդակի էներգասպառմամբ: Սպասվում է, որ հայտնագործությունը կարող է փոխարինելու գալ DRAM դիմամիկ հիշողության ավանդական սարքերին, որոնք այսօրվա դրությամբ օգտագործվում են համակարգիչների և ֆլեշ-կուտակիչների մեծամասնության մեջ: Նոր սարքը զուգակցում է երկու տեխնոլոգիաների առավելությունները, ներառյալ տեղեկատվության գրանցման և ընթերցման մեծ արագությունը և դրա պահպանման հուսալիությունը: Դրա հետ մեկտեղ մշակողներին հաջողվել է լուծել ավանդական հիշասարքերի խնդիրները. համակարգչային հիշողության մոտ տիպի համար տեղեկատվության պահպանման ժամանակը գերազանցում է Տիեզերքի տարիքը, իսկ տվյալների գրանցումն ու հեռացումը հարյուր անգամ պակաս էներգիա կախահանքի DRAM-ի նույն այդ գործընթացների ծախսերի համեմատությամբ: Տեխնոլոգիան կօգտագործվի ժամանակակից բոլոր զաջեթներում՝ շարժական սարքերից ու անհատական համակարգիչներից մինչև սերվերներն ու «մեծ տվյալների» պահպանման համակարգերը: Գիտնականների գնահատումներով՝ մոտ տիպի համակարգչային հիշողությունը թույլ է տալիս տվյալների մշակման կենտրոններում առավելագույն էներգասպառումը նվազեցնել առնվազն 20 մոլորակ, հաղորդել է SUSA-ը:

ԳԱՐՏՆԻՔ չէ, որ մեր մայրաքաղաքում վերջերս թափառող շները շատացել են, սրա մասին տարբեր առիթներով խոսվել է: Սակայն հիմա կամենում եմ շների հետ կապված մի այլ խնդրի մասին բարձրաձայնել՝ տերով շների և դրանց տերերի: Ինչպես գիտեմք, շուն պահողները երբեմն իրենց շներին զբոսանքի են տանում. դա բնական է, տիրապետողը՝ կենդանի պահողը, կենդանու տերը, նույնիսկ օրենքով պարտավոր է ապահովել շարժման, բնական ակտիվության նկատմամբ կենդանու պահանջները:

Շների զբոսանքի առումով, սակայն, կա մի մերժելի երևույթ. երբեմն որոշ շնատերեր իրենց խոշոր ցեղատեսակի շներին հանրային վայրեր են դուրս բերում առանց կապի: Ինչքան էլ ասեն «շունը մարդու բարեկամն է», այնուամենայնիվ, շունը կենդանի է, բանականությունից զուրկ արարած, և չկա ոչ մի երաշխիք, որ նա չի վնասի շրջապատի մարդկանց: Շների զբոսանքն իրականացնելու կանոնները սահմանված են Երևան քաղաքի ավագանու 2011 թ. հոկտեմբերի 24-

Այստեղ հարկ եմ համարում մեջբերել որոշման 27-րդ կետը. «Շներ տիրապետողներն իրավունք ունեն դրանց ազատ արձակել միայն սեփականության, տիրապետման կամ օգտագործման ներքո գտնվող հատուկ առանձնացված տարածքներում կամ մեկուսացված շինություններում»: Իսկ ըստ 22-րդ կետի. «Կենդանիների զբոսանքը թույլատրվում է միայն այդ նպատակով հատուկ հատկացված տարածքներում: Նման տարածքների բացակայության դեպքում զբոսանքը կարող է իրականացվել ամայի կամ խոտածածկ տարածքներում, բացառությամբ կրթական, մշակութային, սպորտային, առողջապահական կազմակերպություններին (հիմնարկներին) հարող տարածքների, մանկական հրապարակների և շուկաների տարածքների: Չավելեմք նաև 31-րդ կետի 5-րդ ենթակետը, համաձայն որի՝ արգելվում է «շանը զբոսանքի տանելը մանկական հրապարակներում, առողջապահական, կրթական, մշակութային, սպորտի հիմնարկների և շուկաների տարածքներում»:

Շների, շնատերերի և Ծիծեռնակաբերդի զբոսայգու մասին

Ի՞ Երևան քաղաքում ընտանի կենդանիներ պահելու և հաշվառելու կանոնները հաստատելու մասին N 312-Ն որոշմամբ: Ըստ վերջինիս 5-րդ կետի 10-րդ ենթակետի՝ տիրապետող պարտավոր է «ապահովել յուրաքանչյուր անձի անվտանգությունը և անդորրը կենդանու ազդեցությունից, այդ թվում՝ առանց դնչկալի կամ վնասագործման ապահովման»: Նույնն է պահանջում նաև 23-րդ կետը. «Շների զբոսանքն իրականացնելու ժամանակ տիրապետողը պետք է ապահովի շրջապատող անձանց անվտանգությունը»:

Տիրապետողի՝ շների զբոսանքի հետ կապված պարտավորությունների մասին մեզ հետաքրքրող հարցի առնչությամբ մանրամասն խոսվում է 24-րդ կետում (Շների զբոսանքի ժամանակ տիրապետողը պարտավոր է՝ «1) շանը տարածքից դուրս բերել կամ ներս տանել կապով, որի երկարությունը թույլ է տալիս հսկել շան վարքը: Մարդկանց և ուրիշ կենդանիներին սպառնացող շները (մարտական, ծառայողական, պարեկային և այլ ցեղատեսակի շներ, որոնք կարող են լինել ագրեսիվ և վտանգավոր մարդու կամ այլ կենդանու կյանքի կամ առողջության համար, այսուհետ՝ ագրեսիվ շուն) պետք է ունենան դնչկալներ: Ագրեսիվ շների ցանկը սահմանում է Երևանի քաղաքապետը,

2) ագրեսիվ շանը պահել դնչկալով՝ մայթերով շարժման ժամանակ, հետիոտնի ճանապարհին, մարդաշատ վայրերում և երթևեկության հատման մասերում: Բնակելի թաղամասերում ագրեսիվ շների զբոսանքը թույլատրվում է իրականացնել միայն դնչկալի և կապի առկայության դեպքում: Հասարակական վայրերում տիրապետողը պետք է ագրեսիվ շանը պահի կարճ կապի վրա և դնչկալով,

3) առանց դնչկալի և կապի շանը զբոսանքի տանելու առանձնացված վայրերը սահմանվում են Երևանի քաղաքապետի կողմից»:

Կապերով երբեմն բռնում են, դնչկալի մասին, սակայն, խոսք անգամ լինել չի կարող:

Շաբաթներ առաջ Ծիծեռնակաբերդի զբոսայգում ականատես եղա շնասերների չորսհոգանոց մի խմբի, որը դանդաղաբայլ ճեմում էր ութ խոշոր ցեղատեսակի առանց կապերի և, իհարկե, առանց դնչկալների շների հետ՝ զբաղեցնելով Հայոց ցեղասպանության հուշահամալիր և թանգարան-ինստիտուտ տանող ողջ ճանապարհը: Այդօրինակ զբոսանքների հետևանքով թանգարան-ինստիտուտի մի շարք աշխատակիցներ դժվարությամբ են հասնում աշխատավայր, այդ զբոսանքները անհարմարություն են պատճառում նաև անցորդներին: Նշված երևույթն ավելի ամոթալի կլինի, ավելի կմեծանա դրա բացասական բնույթը, երբ դրան բախվեն Հայոց ցեղասպանության հուշահամալիր և թանգարան-ինստիտուտ այցելող օտարերկրացիներ, զբոսաշրջիկներ. ի՞նչ կմտածեն նրանք մեր մասին, չե՞ն ասի արդյոք. «Հայերն այսպե՞ս են պահպանում իրենց մեծագույն ողբերգությանը նվիրված հուշահամալիրն ու թանգարան-ինստիտուտը»:

Ասեմ, որ Ծիծեռնակաբերդի զբոսայգում կա շների զբոսանքն արգելող ցուցանակ, որը, ինչպես տեսնում ենք, արհամարհված է: Ցավով պիտի նշեմ, որ շներին առանց կապերի զբոսանքի տանելու դեպքեր կան նաև Կոմիտասի զբոսայգում, ամենևին չի բացառվում, որ Երևանյան այլ զբոսայգիներում ու պուրակներում ևս այս երևույթը լինի:

Նկատի ունենա՞նք, որ իրենց տերերի հետ ազատ զբոսնող շների կարող են հանդիպել նաև երեխաներ և այնպիսի մարդիկ, որոնց ամենաբարի շունն անգամ վախեցնում է, իսկ շները, և ոչ միայն դրանք, ինչպես գիտեմք, վախն զգում են:

Իհարկե, շների զբոսանքն իրականացնելու կանոնները խախտելը պատժվում է օրենքով: Քաղաքային համայնքների տարածքում ընտանի կենդանիներ պահելու կանոնները խախտելը կարգավորվում է «Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ» Հայաստանի Հանրապետության օրենսգրքի 113-րդ հոդվածով, որը սահմանում է. «1. Քաղաքային համայնքների տարածքում ընտանի կենդանիներ պահելու կանոնները խախտելը առաջացնում է տուգանքի նշանակում՝ սահմանված նվազագույն աշխատավարձի հնգապատիկից մինչև տասնապատիկի չափով: 2. Սույն հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված արարքները, որոնց հետևանքով վնաս է պատճառվել իրավաբանական կամ ֆիզիկական անձանց գույքին, ինչպես նաև ֆիզիկական անձանց առողջությանը՝ առաջացնում է տուգանքի նշանակում՝ սահմանված նվազագույն աշխատավարձի քսանապատիկից մինչև հիսնապատիկի չափով»:

Ինչպես տեսնում ենք, օրենքը կա և վատը չէ, պարզապես պետք է այն կիրառել. անպայման պետք է մի դժբախտ դեպք, մի դժբախտություն լինի, որ մենք սկսեմք օրենքը կիրառել, թեպետ, ցավոք, մարդկանց վրա հարձակվելու, կծելու դեպքեր եղել են և դեռ կարող են լինել:

Մայրաքաղաքի իշխանություններին ուշադրությունն ենք հրավիրում խնդրի վրա՝ հույս ունենալով, որ նրանք ավելի կկարևորեն այն: Խնդիր, որը առկա է ոչ միայն մայրաքաղաքում, այլև ամբողջ հանրապետությունում:

Հրաչյա ԲԱԼՈՅԱՆ
«ՀՀ»

Լուսնի յուրացման ամերիկյան նախագիծը բաց կլինի բոլոր միջազգային գործընկերների համար. NASA

Լուսնի յուրացման ամերիկյան նախագիծը բաց կլինի բոլոր միջազգային գործընկերների համար: Լուսնի յուրացման ամերիկյան նախագիծը կներառի ոչ միայն Gateway լուսնաշուրջ կայանը, այլև մի ամբողջ ենթակառուցվածք, որը Երկիրը կկապի իր բնական արբանյակի հետ, և այդ նախագիծն մասնակցությունը բաց կլինի բոլոր շահագրգռված միջազգային գործընկերների համար: Ինչպես տեղեկացվում է, փետրվարի 14-ին այս մասին հայտարարել է ԱՄՆ-ի Օդազնացության և տիեզերական տարածության հետազոտման ազգային վարչության (NASA) տնօրեն Ջիմ Բրայդենսթայնը՝ Վաշինգտոնում՝ NASA-ի կենտրոնականայնում կայացած կլոր սեղանի ժամանակ, որը նվիրված էր Լուսնի հետազոտության ծրագրին:

«Մեր միջազգային գործընկերներից ոմանք որոշել են, թե Gateway-ը հիշեցնում է Միջազգային տիեզերակայանը, և նրանք բոլորը մրցում են, որպեսզի ստանան այդ մեկ տարրի, որը կոչվում է Gateway, մի մասը», - պարզաբանել է Բրայդենսթայնը: «Իրականում դա այն չէ, ինչ մենք պատկերացնում ենք երկարաժամկետ հեռանկարում, մենք նախատեսում ենք մի ամբողջ ենթակառուցվածքի ստեղծում (...), այդ ամբողջ ենթակառուցվածքը բաց և մատչելի կլինի միջազգային գործընկերների մասնակցության համար, և դա մեզ բոլորիս թույլ կտա անել ավելին, քան երբևէ», - հայտարարել է NASA-ի ղեկավարը: «Մենք այժմ խոսում ենք շատ լայն և բաց ենթակառուցվածքի մասին, որը կներառի Երկրի և Լուսնի միջև բոլոր կապող տարրերը և նույնիսկ բնակելի մոդուլներ Լուսնի մակերևույթին», - հավելել է նա, հաղորդել է SUSA-ը:

ՀԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ՀՀ ԳԱԱ Հ. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտ ՊՈԱԿ-ը հայտարարում է մրցույթ ինստիտուտի *արդի հայերենի բաժնի վարիչի և ընդհանուր ու համեմատական լեզվաբանության բաժնի ավագ գիտաշխատողի* թափուր տեղերի համար:

Դիմողները պետք է ունենան գիտական աստիճան, տվյալ ոլորտում գիտական վաստակ, գիտակազմակերպչական աշխատանքի փորձ:

Ամիրածեչտ է ներկայացնել հետևյալ փաստաթղթերը՝

- ա) դիմում,
 - բ) լուսանկար,
 - գ) քաղվածք աշխատանքային գրքույկից,
 - դ) ինքնակենսագրություն,
 - ե) բարձրագույն կրթության դիպլոմի պատճեն,
 - զ) գիտական աստիճանը հաստատող դիպլոմի (դիպլոմների) պատճեն,
 - է) կադրերի հաշվառման անձնական թերթիկ,
 - ը) տեղեկանք մշտական բնակության վայրից,
 - թ) հրատարակված աշխատանքների ցանկ,
 - ժ) գիտական կոչումը հաստատող փաստաթուղթ (դրա առկայության դեպքում),
 - ժա) բնութագիր վերջին աշխատավայրից:
- Փաստաթղթերը պետք է ներկայացնել մեկ անսվա ընթացքում (հայտարարությունը հրապարակելու օրվանից) հետևյալ հասցեով՝ Երևան, Գր. Լուսավորիչ 15, ՀՀ ԳԱԱ Հ. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտ (գիտական քարտուղարին), հեռ. 060-62-35-77:

Գիտություն

Գլխավոր խմբագիր՝ Ա. ՏԵՐ-ԳԱԲՐԻԵԼՅԱՆ
Երևան-19, Մարշալ Բաղդամյան 24բ, հեռ. 56-80-14, 077 31 63 76

Դասիչ՝ 69268, գրանցման վկայական՝ 448:
Ստորագրված է տպագրության՝ 24.09.2019 թ.:

"ГИТУИОН" ("Наука") газета НАН РА